

Cite: Havryliuk, Oleksii (2024). Sotsialno-ekonomichni vyklyky intehratsii ta prostorovoho rozpodilu vnutrishno peremishchenykh osib vnaslidok viiny [Socio-Economic Challenges of Integration and Spatial Distribution of War-Induced Internally Displaced Persons]. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika - Demography and Social Economy*, 1 (55), 114-132. <https://doi.org/10.15407/dse2024.01.114>

<https://doi.org/10.15407/dse2024.01.114>

УДК 314.7.045; 314.72

JEL Classification: J11; O15; R23

ОЛЕКСІЙ ГАВРІЛЮК, доктор філософії, молодший наук. співроб.

Інститут демографії та проблем якості життя НАН України

01032, Україна, м. Київ, бул. Т. Шевченка, 60

E-mail: oleksii.havryliuk.ukr@gmail.com

ORCID: 0000-0002-7567-0282

Scopus ID: 57225110721

Researcher ID: AAT-1050-2021

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ВИКЛИКИ ІНТЕГРАЦІЇ ТА ПРОСТОРОВОГО РОЗПОДІЛУ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ УНАСЛІДОК ВІЙНИ

Повномасштабна російська військова агресія проти України, розпочата 24 лютого 2022 року, призвела до масованого потоку вимушених мігрантів — зовнішніх і внутрішніх, що є безпрецедентним і наймасовішим вимушеним переміщенням в Європі після Другої світової війни. На сьогоднішній день існує суттєва нерівність уваги до соціально-економічних потреб внутрішньо переміщених осіб (ВПО) і біженців, адже більшість діяльності міжнародних інституцій та наукової уваги приділено саме потребам і вивченню біженців. Натомість потреби ВПО часто ігноруються або є недовивченими з точки зору диспропорційного просторового розміщення ВПО, викликів інтеграції до приймаючих громад, проблем консолідації ВПО та місцевого населення тощо. Аналіз наявного масиву літератури щодо українських ВПО показав, що вивчення їхнього поточного соціально-економічного становища, проблем з інтеграцією до приймаючих громад та особливостей просторового розподілу є слабо представленим для періоду повномасштабної російсько-української війни на фоні величезного масиву літератури до 2022 р. Беручи до уваги такий незначний масив літератури щодо українських ВПО після 2022 р., головним завданням пропонованої статті є заповнення

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2024. Стаття опублікована за умовами відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

© Publisher PH «Akademperiodyka» of the NAS of Ukraine, 2024. This is an open access article under the CC BY-NC-ND license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

прогалин та розширення спектра знань про сучасне соціально-економічне становище українських ВПО та ключові проблеми їхньої інтеграції до приймаючих громад в умовах повномасштабної російсько-української війни.

Статтю присвячено аналізу тенденцій та визначенню основних соціально-економічних викликів інтеграції й просторового розподілу українських ВПО, а також розробленню пропозицій щодо використання їхнього міграційного потенціалу для результативного розвитку України та приймаючих громад. Новизна дослідження полягає у висвітленні позитивних та негативних міжнародних практик інтеграції ВПО й, як результат, наголошено на необхідності формування довгострокових рішень нагальних соціально-економічних потреб українських ВПО та їхнього просторового розміщення. Джерельна база дослідження сформована на даних звітів різних міжнародних організацій та даних офіційної державної статистики. Для досягнення мети використано комплекс кількісних методів, зокрема, описову статистику, ранжування.

Встановлено, що в глобальному контексті Україна займає третє місце в світі за кількістю ВПО, а їхня кількість складає майже 6 млн осіб (у 7 разів більше ніж до повномасштабного російського вторгнення), що безумовно впливає на перебіг глобальних міграційних процесів. У національному контексті з'ясовано, що патерн просторового розподілу ВПО в межах країни вказує на те, що найбільше ВПО тягнуть до регіонів, де роль регіонального центру виконує один з п'яти метрополісів України (не враховуючи тимчасово окупований Донецьк) — Київ, Харків, Одеса, Дніпро та Львів, що є потужними соціально-економічними центрами та флагманами екстичної системи країни. Виявлено, що найбільшими викликами для соціально-економічної інтеграції ВПО до приймаючих громад є високий рівень безробіття, фінансові труднощі із забезпеченням базових потреб, житлові проблеми, соціальна стигматизація, а також конфлікти між ВПО та населенням приймаючих громад. Аналіз показав, що поточна ситуація з українськими ВПО вимагає від уряду України та влади приймаючих громад не короткострокових, а довгострокових рішень нагальних проблем ВПО: зокрема, соціальне житло та належні житлові умови, соціальний захист, уникнення ганебних міжнародних практик просторового розміщення ВПО та багато іншого.

Ключові слова: міграція, вимушена міграція, внутрішньо переміщені особи (ВПО), ВПО внаслідок конфлікту, ВПО внаслідок війни, російсько-українська війна, українські ВПО, інтеграція ВПО.

Постановка проблеми та актуальність дослідження. Вторгнення військ Російської Федерації 24 лютого 2022 р. на територію України, контролювану українським Урядом, призвело до суттєвого погіршення демографічного потенціалу країни. Відбувається помітне зниження народжуваності через відкладення народжень значними когортами населення у кризовий період: на додачу від надсмертності, викликаної Covid-19, з'явилася надсмертність унаслідок бойових дій, цілеспрямованого знищення цивільного населення окупантами та погіршення умов життя значних контингентів населення. Однак вирішальним чинником формування сучасних та потенційних демографічних втрат є міграційні процеси. Переміщення населення всередині України й за кордон є безпрецедентними, наймасовішими в Європі після Другої світової війни [1, с. 38].

Військова агресія РФ призвела до формування великого потоку зовнішніх вимушених мігрантів, і нової, більшої за розміром, хвилі внутріш-

ньо переміщених осіб (ВПО). Попри те, що більшість біженців в опитуваннях запевняє про намір повернутися до України після закінчення війни, навіть зараз зрозуміло, що суттєва їх частина не повернеться; більш того, їх закріплення на новому місці проживання може викликати нову хвилю міграції: виїзд чоловіків по завершенні війни для воз'єднання сім'ї. Крім того, відбувся суттєвий перерозподіл населення всередині країни за регіонами, який може закріпитися, якщо війна матиме довготривалий характер, що призведе до надлишкової робочої сили та перенавантаження соціальної інфраструктури у одних регіонах і громадах та нестачу її в інших. Враховуючи, що війна набуває затяжного характеру, соціально-економічна ситуація в Україні буде тільки погіршуватись у короткостроковій перспективі [2, с. 163—164].

Враховуючи зазначене вище, **актуальним** є вивчення поточного соціально-економічного становища ВПО та їхнього просторового розподілу й викликів щодо інтеграції у приймаючі громади, ба більше, як зазначає Гвендолін Сасс (Gwendolyn Sasse) [3, с. 347], внутрішньо переміщеним особам приділяється значно менше міжнародної уваги, аніж біженцям.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні наукові дослідження ВПО фокусуються в основному на вивченні таких їхніх типів:

- ВПО внаслідок конфлікту (*conflict-induced IDPs*) — наприклад, у Непалі [4], Колумбії [5], Філіппінах [6], Нігерії [7] тощо;
- ВПО через стихійні лиха (*disaster-induced IDPs*) — наприклад, доволі цікавий міжнародний аналіз того, як компоненти даних про ВПО пов'язані з наслідками природних катастроф у Сомалі, Афганістані, Маршаллових Островах і Бангладеш [8];
- або поєднання цих двох драйверів переміщення в межах однієї країни — наприклад, у Сомалі [9].

Аналіз досліджень українських ВПО показав, що їх умовно можна розділити на дві групи. Перша група стосується аналізу становища українських ВПО до початку повномасштабної російсько-української війни (наприклад, праці В. Михненко (V. Mykhnenko) та ін. (2022) [10], О. Гаврилук (O. Havryliuk) (2022) [11], Б. Перелі-Харіс (B. Perelli-Harris) et al. (2022; 2023) [12;13], І. Курило (I. Kurylo) та ін. (2023) [14]). Другу, значно меншу за обсягом публікацій, групу становлять дослідження українських ВПО в умовах повномасштабної російсько-української війни (наприклад, праці А. Хименко (A. Khymenko) (2022) [15], В. Химинець та А. Головка (V. Khymynets & A. Holovka) (2023) [16], Г. Возняк (H. Voznyak) et al. (2023) [17]).

Основні завдання цього дослідження:

- 1) заповнити прогалину та розширити спектр знань про сучасне соціально-економічне становище українських ВПО та ключові проблеми їхньої інтеграції до приймаючих громад в умовах повномасштабної російсько-української війни;

2) проаналізувати позитивні та негативні міжнародні практики інтеграції ВПО та розробити рекомендації для України.

Метою статті є вивчення тенденцій та визначення основних соціально-економічних викликів інтеграції й просторового розподілу українських ВПО, а також розроблення пропозицій щодо використання їхнього міграційного потенціалу для резильєнтного розвитку України та приймаючих громад. **Новизна** дослідження полягає у висвітленні позитивних та негативних міжнародних практик інтеграції ВПО, ідентифікації поточних патернів просторового розподілу українських ВПО у глобальному і національному контексті: наголошено на необхідності формування довгострокових рішень нагальних соціально-економічних потреб українських ВПО та їхнього просторового розміщення.

Методи дослідження. Дослідження спирається на аналіз даних звітів різних впливових міжнародних організацій та даних офіційної державної статистики. Для досягнення мети використано комплекс кількісних методів, зокрема описову статистику, ранжування.

Виклад основного матеріалу дослідження і отриманих результатів. Загалом можна виділити три великі хвилі внутрішнього переміщення в Європі після Другої світової війни (дві перших хвилі описав Габріель Кардона-Фокс (Gabriel Cardona-Fox) [18], остання хвиля — *авторське доповнення*): (I) перша велика хвиля внутрішнього переміщення відбулась у 1990-х рр. у результаті збройних конфліктів після розпаду Радянського Союзу та Югославії; (II) друга велика хвиля внутрішнього переміщення сталась у середині 2010-х рр., коли ареною військової агресії стала Україна в результаті сепаратизму територій на сході України та анексії Кримського півострова РФ в 2014 р.; (III) третя велика хвиля внутрішнього переміщення розпочалась із повномасштабного військового вторгнення РФ в Україну взимку 2022 р. і досі триває.

Відповідно до даних Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН; *United Nations High Commissioner For Refugees — UNHCR*), наприкінці 2022 р. кількість ВПО, яким допомагає організація, сягнула 57,3 млн осіб, що на 12 % більше ніж наприкінці 2021 р. Водночас зросла і кількість країн, які стикнулися з більш ніж мільйонним потоком ВПО: 12 країн у 2021 р. проти 15 країн у 2022 р. за рахунок збільшення кількості ВПО в Україні, М'янмі та Мозамбіку [19, с. 23]. Цифри засвідчують той факт, що повномасштабна війна РФ проти України має глобальні наслідки для міграційних процесів та світової й регіональної демографічної і міграційної резильєнтності.

Станом на кінець 2022 р. загальна кількість ВПО досягла рекордної позначки — 71,1 млн осіб¹ у 110 країнах і територіях, що у понад 2 рази біль-

¹ ВПО за попередні роки + ВПО за досліджуваний рік згідно з методологією УВКБ ООН.

ше ніж наприкінці 2013 р. і на майже 12 млн більше ніж наприкінці 2021 р. Зокрема, за даними «2023 Global Report on Internal Displacement» [20], серед цих 71,1 млн ВПО більшість становлять саме внутрішньо переміщені через конфлікти та насилля — бл. 62,5 млн осіб (на 17 % більше ніж наприкінці 2021 р.) у 65 країнах та територіях (див. рис. 1). Водночас меншість складають внутрішньо переміщені в результаті стихійних лих — всього бл. 8,7 млн осіб (на 45 % більше аніж наприкінці 2021 р.) у 88 країнах і територіях.

Це різке зростання чисельності обох категорій ВПО у структурі загальної кількості ВПО у світі за 2022 р. відбулося внаслідок різкої ескалації конфлікту та насильства у таких країнах як Україна та Демократична Республіка Конго, а також через масштабні стихійні лиха, наприклад, повинь у Пакистані [20].

Наприкінці 2022 р. країни-лідери за кількістю ВПО в результаті конфліктів та насилля (див. рис. 1) були зосереджені переважно у країнах Африки (Демократична Республіка Конго — 5,7 млн осіб, Сомалі, Ефіопія, Нігерія, Судан — від 3,6 до 3,9) та Азії (Сирія — 6,9, Ємен — 4,5, Афганістан — 4,4 млн осіб). Окремі осередки напруги для Латинської Америки та Європи становлять такі країни як Колумбія (4,8 млн) та Україна (5,9 млн осіб) відповідно.

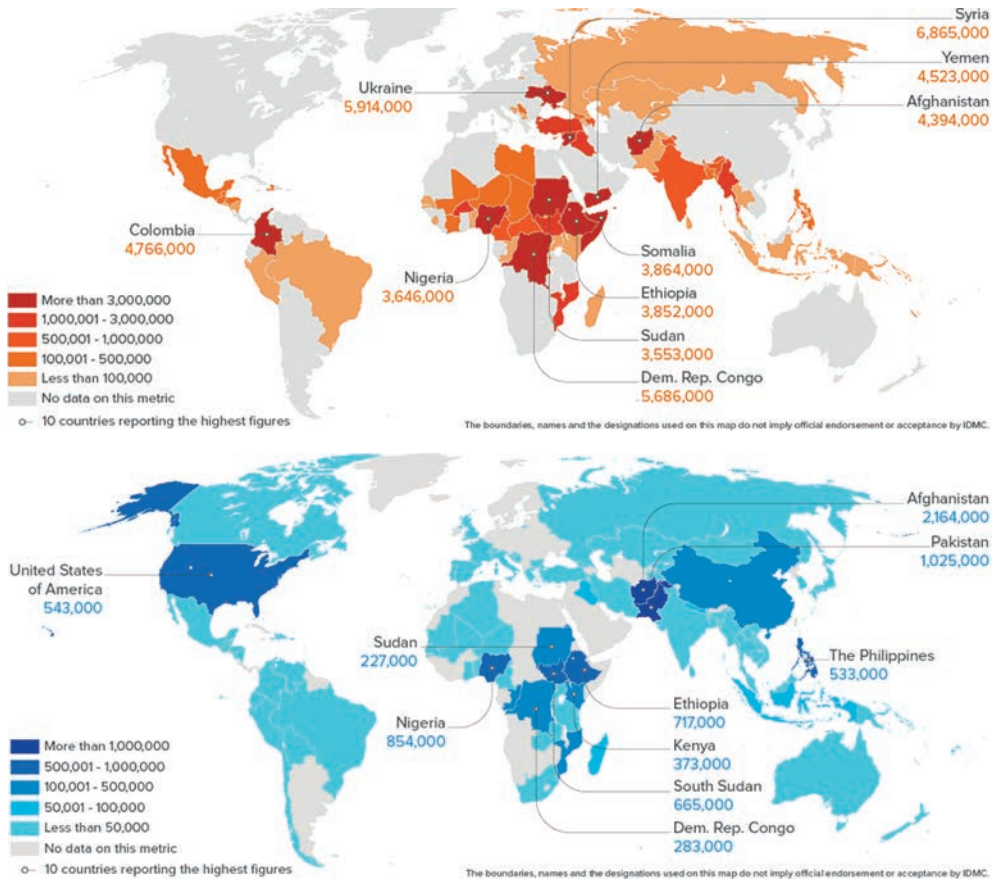
Наприкінці 2022 р. країни-лідери за кількістю ВПО через стихійні лиха (рис. 1) були зосереджені переважно у країнах Африки (Нігерія — 0,9 млн осіб, Ефіопія та Південний Судан — по бл. 0,7) та Азії (Афганістан — 2,2, Пакистан — 1,0, Філіппіни — 0,5 млн осіб). Також до списку цих країн можна додати і США, де внутрішньо переміщені через стихійні лиха становлять близько 0,5 млн осіб.

Як зазначено вище, повномасштабна російська збройна агресія, яка почалася 24 лютого 2022 року, призвела до переміщення однієї третини населення України (вимушені внутрішні та зовнішні мігранти) [21]. На основі даних з «UNHCR Global Trends 2022» [19], станом на кінець 2022 р. кількість ВПО в Україні становила 5,9 млн осіб, що у 7 разів більше ніж наприкінці 2021 р. Україна займає третє місце у світі за кількістю ВПО, поступаючись лише Сирії та Колумбії [19].

Важливим для покращення та стабілізації умов життя ВПО внаслідок конфлікту (*conflict-induced IDPs*) є переміщення у столичне місто або інші великі міста своєї країни [11]. Тому цілком природно, що як до 24 лютого 2022 р., так і після, більшість українських ВПО приваблюють великі міста, де зазвичай простіше знайти житло і роботу, — Київ, Харків, Дніпро, Запоріжжя, Львів, Одеса [22, с. 16; 23].

Варто підкреслити, що міські ВПО, як зазначають Енн Дейвіс (Anne Davies) та Карен Якобсен (Karen Jacobsen) [24, с. 13], «складають приховане населення, й агенціям підтримки та урядам важко ідентифікувати їх і зрозуміти їхній досвід в порівнянні з населенням приймаючих громад, серед

Рис. 1. Просторовий розподіл загальної кількості ВПО наприкінці 2022 р.: верхній рисунок — розподіл ВПО в результаті конфліктів та насильства; нижній рисунок — розподіл ВПО внаслідок стихійних лих
Джерело: «2023 Global Report on Internal Displacement» [20].

якого вони живуть», ба більше, «мало відомо про їхні демографічні характеристики, основні потреби та проблеми із захистом, проте вважають, що вони є одними з найбільш вразливих і найуразливіших груп у багатьох постраждалих від конфлікту країнах». Базуючись на цьому, видно, що така соціально-економічна нерівність між ВПО і не-ВПО може призвести до просторової та соціальної ізоляції ВПО у містах країн, які постраждали від конфліктів (наприклад, Грузія [25; 26; 27]).

На думку Александри Білак (Alexandra Bilak), директора *Internal Displacement Monitoring Centre (IDMC)* [28]: «Існує зростаюча потреба в довгострокових рішеннях для вирішення масштабів проблем, з якими стикаються переміщені особи. Це охоплює розширення грошової допомоги та програм забезпечення засобів до існування, які покращують економічну безпеку

ВПО, аж до інвестицій у заходи зі зменшення ризиків, що зміцнюють стійкість їхніх громад». Станом на грудень 2022 р. 74 % українських ВПО вважали, що повернення до місць походження стане найкращою перспективою довгострокового вирішення проблеми їхнього переміщення. Натомість 12 % українських ВПО планують інтегруватися у поточному місці перебування та ще 3 % ВПО планують переселитися. Серед українських ВПО, які не прагнуть повертатися до місць свого попереднього проживання, головними причинами такого рішення є, по-перше, безпекова ситуація (її вказали 54 % осіб, котрі не мають наміру повертатися), по-друге, відсутність доступу до послуг у місцях свого постійного проживання (32 % ВПО цієї категорії), по-третє, проблема з тим, що їхні домівки перебувають під тимчасовим військовим контролем РФ [29].

За оцінками Міжнародної організації з питань міграції (МОМ), станом на 25 травня 2023 р. в Україні налічується 5,1 млн ВПО [30, с. 1—2]. За даними Мінсоцполітики, в Україні офіційно зареєстровано близько 4,9 млн ВПО [31], з яких понад 3,5 млн осіб перемістилися після 24 лютого 2022 р. [32] (більш актуальну інформацію про кількість ВПО у розрізі регіонів, статевих, вікових та соціальних груп можна переглянути на офіційній панелі управління від Мінсоцполітики України: URL: <https://www.ioc.gov.ua/dashboardVpo/>).

Спираючись на дані МОМ, зазначимо, що 50 % усіх ВПО зосереджено лише в п'яти регіонах України, причому найбільша розрахункова кількість фактично присутніх ВПО — у Харківській (689 тис. осіб), Дніпропетровській (625), Київській (474) областях та м. Київ (455 тис. осіб). Далі за цими регіонами йдуть Одеська (291 тис. осіб), Львівська (273) та Полтавська (256 тис. осіб) області [30, с. 1—2]. Отже, патерн просторового розподілу ВПО в межах країни вказує на те, що найбільше ВПО тяжіють до регіонів, де роль регіонального центру виконує один з п'яти метрополісів України (не враховуючи тимчасово окупований Донецьк) — Київ, Харків, Одеса, Дніпро та Львів, що є потужними соціально-економічними центрами та флагманами екстичної системи країни.

За даними 13-го раунду Опитування загального населення МОМ, 7 % серед усіх ВПО (бл. 350 тис. осіб) раніше виїжджали за межі України, зараз повернулися в країну, але залишаються переміщеними. Більше половини всіх ВПО (60 %) повідомили, що перебувають у статусі ВПО впродовж року або довше. Окрім того, в цьому раунді опитування МОМ уперше наведено дані щодо довгострокового розв'язання проблем переміщення. Зокрема, МОМ відомо, що 745 тис. ВПО в Україні прагнуть інтегруватися за місцем поточного перебування довгостроково (15 % ВПО по всій країні за доступними даними по областях), але 3,3 млн ВПО бачать довгостроковим рішенням своє повернення до місць походження, а ще 142 тис. ВПО шукають можливість релокейту в іншу місцевість і бачать це своїм довгостро-

ковим рішенням. Цікаво те, що більшість ВПО, котрі мають намір інтегруватися за місцем поточного перебування, живуть саме у містах (56 %) [30, с. 1; 30, с. 12], що звісно не є чимось неочікуваним з огляду на превалювання міського способу життя серед українців. Такі довгострокові рішення ВПО ставлять перед державою, місцевою владою, міжнародними інституціями, благодійними та волонтерськими організаціями ряд викликів, адже такі настрої неодмінно потягнуть за собою житлову кризу, високу навантаженість на соціальну, транспортну та інженерну інфраструктуру й призведе до напруги на ринку праці і ринку нерухомості, можливі конфлікти з місцевим населенням тощо. Якщо не приймати системних рішень щодо вирішення таких викликів, то людський розвиток (у т.ч. міграційний потенціал ВПО) в Україні буде рухатися по низхідній спіралі, особливо, якщо пустити на самоплив проблеми ВПО та місцевого населення в приймаючих громадах.

Відомо, що станом на червень 2023 р., окрім стурбованості щодо безпеки, найбільшими проблемами, які стають на заваді досягненню інтеграції як довгострокового рішення для ВПО, що перебувають на шляху інтеграції в Україні, є нездатність брати участь у громадських справах та проблеми із забезпеченням фінансового покриття базових витрат. Викликає тривогу й той факт (за результатами дослідження МОМ), що 65 % ВПО проживають у домогосподарствах з рівнем доходів на одного члена не більше 4666 грн або, іншими словами, нижче за реальний прожитковий мінімум (встановлений Мінсоцполітики у січні 2022 р.). Лише 38 % ВПО повідомляють, що здатні покладатися на регулярну заробітну плату як основне джерело доходів на противагу 51 % серед місцевих мешканців. Частка безробітних серед ВПО є значно вищою аніж серед не-ВПО — 15 % проти 6 % відповідно. Останні результати опитування МОМ демонструють те, що спостерігаються ознаки зростання міжгрупової напруги в громадах по всій території України у зв'язку з різницею в правах на отримання соціальної та гуманітарної допомоги [30, с. 1]. Для того щоб знизити рівень соціальної напруги у приймаючих громадах, можна скористатися рекомендаціями Валентини Отмачич (Valentina Otmacic), хорватської дослідниці у сфері миробудівництва, яка в одній зі своїх робіт називає низку факторів, що впливали на збереження миру в громадах на тлі війни: просування позитивних спогадів про минулі взаємодії між різними групами, а також розвиток мережі орієнтованих на порозуміння людей з ключовими посадами в громаді (наприклад, лідерів думок, представників поліції, армії та місцевої влади, ЗМІ) [33]. Усе це може допомогти в інтеграції ВПО до приймаючих громад, побороти соціальну стигматизацію ВПО й зняти рівень напруги у місцевих громадах.

Отже, важливим аспектом формування та використання міграційного потенціалу ВПО задля розбудови резильєнтної економіки є забезпе-

чення сприятливих умов інтеграції ВПО до приймаючих громад та забезпечення базових потреб для адаптації до нових суспільно-політичних та життєвих викликів. Однак варто зауважити, що ВПО по-різному адаптуються до нових геополітичних та життєвих реалій, оскільки здатність адаптуватись залежить від їхнього досвіду, статі, етнічного та культурного походження, економічного становища та соціальних мереж до та після їхнього переміщення [34]. «Прихованість» та «недовивченість» соціально-економічного становища українських ВПО генерує низку проблем, насамперед — ігнорування потреб (не лише гуманітарних) ВПО, з якими вони стикаються щодня (стигматизація, нерівність у правах не-ВПО та ВПО, дискримінація на ринку праці та житла, погане соціально-економічне становище та нестабільне житло тощо). Також важливим у вирішенні нагальних потреб українських ВПО є гендерний вимір. Як відомо, українські жінки-ВПО швидше адаптуються до нових геополітичних та життєвих реалій, пов'язаних з війною, ніж чоловіки-ВПО, зокрема, в таких аспектах, як пошук роботи, встановлення нових соціальних зв'язків та швидке відновлення після психологічних наслідків пережитої військової агресії. До того ж, жінки-ВПО (особливо у подружніх парах) швидше і глибше інтегруються в приймаючі міські громади, ніж чоловіки-ВПО [11]. Отже, важливо орієнтуватися на гендерний підхід у прийнятті управлінських та політичних рішень, щоб покращити загальний добробут домогосподарств ВПО та сприяти рівнозначній інтеграції окремих представників кожного домогосподарства ВПО до приймаючих громад.

Ще одним важливим елементом сприятливого використання міграційного потенціалу ВПО та поліпшення їхньої інтеграції у приймаючих громадах є контекстуалізація й доместикація міжнародних практик розміщення ВПО. Адже, як зазначає Лідія Куземська (Lidia Kuzemska) у своїй праці «What Works for IDPs? Mapping Good Practices on Internal Displacement Management in Europe and Central Asia Region» (2021) [35, с. 7]: *«права та свобода діяльності ВПО як громадян і мешканців своїх країн можуть покращити розробку та впровадження належних практик і довгострокових рішень, оскільки ВПО та приймаючі громади знають, які рішення найкраще працюватимуть у їхніх умовах»*. Зокрема, варто не запозичувати та не імплементувати в реалії України ганебних практик розміщення ВПО. Так, наприклад, українській владі слід уникати масового будівництва «грибних селищ»² («*mushroom villages*») поблизу великих міст, як це було у Грузії поблизу Тбілісі (наприклад, селище Церовані (2000 будинків) у 15 км від Тбілісі, див. фото Бадрі Вадачкорія (Badri Vadachkoria³)) в 2008 р., а також

² Великих ареалів компактного проживання ВПО (наприклад, великі модульні містечка тощо).

³ Badri Vadachkoria. Photo of Tserovani village. URL: <https://www.cyxymu.info/2020/11/tserovani.html> (дата звернення: 25.02.2024).

боротися з корупцією та зловживаннями на різних ієрархічних рівнях, адже відомо, що в тій же Грузії режим Едуарда Шеварднадзе цинічно тримав вимушених, у результаті війн 1990-х рр., ВПО у злиднях задля того, щоб нажитись на їхньому горі за рахунок коштів міжнародної допомоги [36, с. 172—173; 37; 38].

Масова розбудова «грибних селищ» несе пряму загрозу добробуту ВПО та є короткостроковим рішенням житлової проблеми, адже виразними особливостями таких поселень є, по-перше, погана якість конструкцій внаслідок форсованих темпів масового будівництва, по-друге, відсутність можливостей працевлаштування, по-третє, ізольованість від базових послуг, міст та інфраструктури, і, насамкінець, багато цих поселень є просторово ізольованими [39, с. 9]. Аналогічна ситуація з відносно нещодавно побудованими поселеннями для ВПО прослідковується й в Азербайджані, оскільки просторова та соціальна ізоляція в цих поселеннях продиктована віддаленістю поселень від регіональних центрів, міст та містечок, які в основному заселені не-ВПО, що послаблює зв'язки та взаємозв'язки між ВПО та не-ВПО [40, с. 43].

Масштабне будівництво «грибних селищ» погіршить і без того крихку соціально-економічну інтеграцію українських ВПО та призведе до тотальної пауперизації й маргіналізації ВПО. Ймовірно, такі процеси призведуть до гетоїзації українських ВПО у великих містах та посилять соціальну напруженість між локальними містянами та ВПО, а у масштабі країни — між ВПО та не-ВПО.

Як свідчить аналіз передових міжнародних практик інтеграції ВПО [35], вирішальне значення для успішної інтеграції ВПО напряду пов'язане із сильною політичною волею держави щодо цього питання, її тісної співпраці з міжнародними організаціями та донорами, рішеннями, заснованими на консультаціях з групами ВПО та приймаючими громадами, підтримані участю місцевого громадянського суспільства та організацій ВПО. Беручи за основи провідні міжнародні практики успішної інтеграції ВПО у місцеві громади⁴, Україна може значно покращити умови проживання та життєдіяльності українських ВПО, а також створити сприятливий клімат у приймаючих громадах. Наприклад, цікавим є досвід Азербайджану у сфері засобів існування та соціального захисту ВПО — проект підтримки економічного розвитку ВПО. Цей проект розроблено, аби допомогти покращити умови життя ВПО постраждалих від конфлікту та розширити їхні економічні можливості та перспективи соціальної інтеграції.

⁴ Приклади успішних міжнародних практик інтеграції ВПО, описаних у тексті, представлені за посиланням, наведеним у праці «What Works for IDPs? Mapping Good Practices on Internal Displacement Management in Europe and Central Asia Region» (2021). URL: https://docs.google.com/spreadsheets/d/1mu3bdYN0PL_CIk15tkc7qh3VYGKPR1vqDM-X5douShk/edit#gid=317845607

Метою додаткового фінансування було покращення умов життя ВПО за допомогою мікропроектів, орієнтованих на потреби громад, інфраструктури та послуг. Загалом проект складався з трьох компонентів: (1) мікропроекти; (2) мікрокредити; та (3) підтримка реалізації для фінансування операційних витрат Соціального фонду розвитку ВПО. Ще однією успішною практикою у сфері трудової інтеграції ВПО може слугувати програма, що колись діяла у Боснії та Герцеговині, під назвою «Соціальне підприємництво для кращого діалогу та зміцнення економіки». Мета цієї програми полягала у тому, щоб зібрати разом безробітних або жінок, яким важко працевлаштуватися, з двох місцевих громад у країні — Тузли та Власениці, і допомогти цим двом категорії ВПО відвідати два тренінги, які б зробили їх більш конкурентоспроможними на ринку праці та забезпечили їм додатковий або (часто) основний дохід.

Також задля успішної інтеграції українських ВПО у приймаючі громади самі місцеві громади мають займати проактивну позицію щодо розбудови соціальної згуртованості та покращення загального соціально-економічного благополуччя. Насамперед потрібно шукати різні грантові програми підтримки від регіональних, національних та міжнародних (не) урядових організацій / фондів й розбудовувати співробітництво між різними громадами з метою передавання досвіду найкращих практик інтеграції ВПО. Важливим для напрацювання ефективних інструментів розбудови сприятливої інтеграції ВПО є безпосередня участь ВПО у розробці програм їхньої різноаспектної інтеграції, щоб розуміти загальну «мапу щастя-болі» ВПО у кожній конкретній громаді.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Для України важливим завданням для забезпечення довгострокових рішень щодо розміщення та допомоги ВПО, а також ефективного використання їхнього потенціалу у розбудові резильєнтної соціально-економічної системи країни є гармонізація законодавства України з політичними рекомендаціями міжнародних інституцій з питань міграції (*International Organization for Migration, United Nations High Commissioner For Refugees, Internal Displacement Monitoring Centre* та інші). Поточна ситуація з українськими ВПО вимагає від уряду України та влади приймаючих громад не короткострокових, а довгострокових рішень нагальних проблем ВПО: зокрема, соціальне житло та адекватні / належні житлові умови, соціальний захист та багато іншого. Окрім того, Україні важливо вести більш детальну інформаційно-статистичну забезпеченість звітності щодо переміщених осіб. Адже, наприклад, як наголошує УВКБ ООН, надійні демографічні та субнаціональні дані оцінки кількості вимушено переміщених осіб у країні допомагають підвищити ефективність оперативного реагування УВКБ ООН та його партнерів щодо захисту та допомоги ВПО [19, с. 27].

Щоб забезпечити людський потенціал ВПО (а як результат — і населення приймаючих громад та інших громадян України), варто комплексно підходити до вирішення нагальних середньо- та довгострокових потреб переселенців. Одним зі шляхів є диференціальний підхід для різних категорій ВПО, щоб комплексно охопити спектр їхніх потреб. Можливі пріоритетні **напрями** і *форми* інтеграції українських ВПО:

вирішення житлової проблеми:

- забезпечення належних житлових умов для сімей ВПО;
- будівництво / відновлення житла для ВПО (унікаючи «грибних селищ»);
- диференційована допомога з боку держави щодо сплати комунальних послуг та орендної плати (залежно від регіону та місцевості проживання);

соціальне забезпечення:

- безкоштовна професійна психологічна допомога та консультування різних груп ВПО;
- стабільна та належна соціальна допомога від держави без бюрократичних перепон;
- безкоштовний доступ до якісного медичного обслуговування;

економічна інтеграція:

- професійна перепідготовка та навчання для здобуття нових кваліфікаційних навичок, затребуваних на місцевому ринку праці;
- програми сприяння відкриття і розвитку малого та середнього бізнесу;
- розвиток програм сприяння офіційному працевлаштуванню ВПО;

соціополітична / громадська інтеграція:

- залученість ВПО до процесу прийняття рішень щодо розвитку приймаючої громади;
- розвиток платформ та програм, які б сприяли співпраці ВПО та місцевих мешканців задля напрацювання спільних ініціатив у житті громади;
- організація та фінансова підтримка спільних культурних заходів, які б сприяли консолідації ВПО та місцевих мешканців.

На сьогоднішній день майбутні міграційні перспективи України є досить невизначеними і тому важко предиктивно оцінити майбутнє соціально-економічне становище ВПО та їхній міграційний потенціал як під час війни, так і під час післявоєнної відбудови. Існує декілька найважливіших чинників, що визначають майбутні сценарії міграційної ситуації в Україні. Один з них — обсяги та інтенсивність міжнародної економічної, гуманітарної та військової допомоги. Другий — тривалість війни та її результати, що певною мірою залежать від попереднього чинника. Важливим є й рівень ефективності ведення державної міграційної політики. Можна припустити, що чим більше триватиме російсько-українська війна, тим більша частка ВПО залишиться у регіонах свого поточного проживання (враховуючи їхню довготривалу соціально-економічну інтегрованість у приймаючих громадах), що посилить асиметрію міграційної і

демографічної резильєнтності в межах країни по осях «захід-схід» та «північ-південь».

Дослідження виконано в межах наукового проєкту «Інституційні інструменти повоєнної розбудови резильєнтної економіки України» (за цільовою програмою досліджень НАН України «Стійкий (резильєнтний) розвиток вітчизняної економіки у воєнний і повоєнний періоди») та НДР «Демо-соціальні наслідки COVID-19 та російсько-української війни».

ЛІТЕРАТУРА

1. Лібанова Е., Позняк О., Цимбал О. Масштаби та наслідки вимушеної міграції населення України внаслідок збройної агресії Російської Федерації. *Демографія та соціальна економіка*. 2022. № 2 (48). С. 37—57. <https://doi.org/10.15407/dse.2022.02.037>
2. Черенько Л. М., Полякова С. В., Шишкін В. С., Реут А. Г., Крикун О. І., Когатько Ю. та ін. Якість життя населення України та перші наслідки війни. 2023. / НАН України, Ін-т демогр. та соц. дослідж. ім. М. В. Птухи. Київ. URL: <http://surl.li/gwtun> (дата звернення: 25.02.2024).
3. Sasse G. War and displacement: The case of Ukraine. *Europe-Asia Studies*. 2020. Vol. 72(3). P. 347—353. <https://doi.org/10.1080/09668136.2020.1728087>
4. Singh S., Sharma S. P., Mills E., Poudel K. C., Jimba M. Conflict induced internal displacement in Nepal. *Medicine, Conflict and Survival*. 2007. Vol. 23(2). P. 103—110. <https://doi.org/10.1080/13623690701248088>
5. Holmes J. S., De Piñeres S. A. G. Conflict-induced displacement and violence in Colombia. *Studies in Conflict & Terrorism*. 2011. Vol. 34(7). P. 572—586. <https://doi.org/10.1080/1057610X.2011.578552>
6. Collado Z. C. Conflict-induced displacement: lesson for the humanitarian community from the experiences of hosted Maranao IDPs in Southern Philippines. *Journal of Social Distress and Homelessness*. 2023. Vol. 32(1). P. 76—84. <https://doi.org/10.1080/10530789.2021.1995936>
7. Adekola P. O., Azuh D. E., Amoo E. O., Brownell G., Cirella G. T. Economic Drivers of Voluntary Return among Conflict-Induced Internally Displaced Persons in Nigeria. *Sustainability*. 2022. Vol. 14(4): 2060. <https://doi.org/10.3390/su14042060>
8. Thalheimer L., Oh W. S. An inventory tool to assess displacement data in the context of weather and climate-related events. *Climate Risk Management*. 2023. Vol. 40: 100509. <https://doi.org/10.1016/j.crm.2023.100509>
9. Oh W. S., Muneerpeerakul R., Rubenstein D. I., Levin S. Emergent Network Patterns of Internal Displacement in Somalia Driven by Natural Disasters and Conflicts. *SSRN Scholarly Paper No. 4340566*. 2023. <http://doi.org/10.2139/ssrn.4340566>
10. Mykhnenko V., Delahaye E., Mehdi N. Understanding forced internal displacement in Ukraine: insights and lessons for today's crises. *Oxford Review of Economic Policy*. 2022. Vol. 38(3). P. 699—716. <https://doi.org/10.1093/oxrep/grac020>
11. Havryliuk O. Spaces of internal displacement: Understanding the hidden urban geographies of armed conflict in Ukraine. *Moravian Geographical Reports*. 2022. Vol. 30(1). P. 2—21. <https://doi.org/10.2478/mgr-2022-0001>
12. Perelli-Harris B., Zavisca J., Levchuk N., Gerber T. P. Internal displacement and subjective well-being: the case of Ukraine. Working Paper, ESRC Centre for Population Change. 2022. URL: https://eprints.soton.ac.uk/455967/1/WP99_Internal_displacement_and_well_being_in_Ukraine_2_.pdf (дата звернення: 25.02.2024).

13. Perelli-Harris B., Zavisca J., Levchuk N., Gerber, T. P. Internal Displacement and Subjective Well-Being: The Case of Ukraine in 2018. *Social Forces*. 2023. Vol. 102(3). P. 1157—1179. <https://doi.org/10.1093/sf/soad124>
14. Курило І. О., Аксьонова С. Ю., Думанська В. П., Корнійчук О. П., Крімер Б. О., Левчук Н. М. та ін. Населення України. Нариси про демографічний стан України у перше тридцятиріччя незалежності. Київ: Наукова думка. 2023. <https://doi.org/10.15407/978-966-00-1899-0>
15. Khymenko A. Social aspects of migration of Ukrainian youth in conditions of external threats. *SSRN 4293996*. 2022. <http://doi.org/10.2139/ssrn.4293996>
16. Химинець В. В., Головка А. А. Засади соціальної та економічної інтеграції внутрішньо переміщених осіб. *Стратегічна панорама*. 2023. № 2 (2022). С. 68—75. <https://doi.org/10.53679/2616-9460.2.2022.06>
17. Voznyak H., Mulska O., Druhov O., Patytska K., Tymchko I. Internal migration during the war in Ukraine: Recent challenges and problems. *Problems and Perspectives in Management*. 2023. Vol. 21(1). P. 312—325. [http://doi.org/10.21511/ppm.21\(1\).2023.27](http://doi.org/10.21511/ppm.21(1).2023.27)
18. Cardona-Fox G. Internal Displacement in Europe and Central Asia: A Review of the Literature. *IDRP Working Paper No. 5*. 2020. URL: <https://sas-space.sas.ac.uk/9360/> (дата звернення: 25.02.2024).
19. United Nations High Commissioner For Refugees (UNHCR). UNHCR Global Trends 2022. 2023. URL: <https://data.unhcr.org/en/documents/details/101302#:~:text=The%20UNHCR's%20annual%20Global%20Trends,was%20the%20biggest%20ever%20increase> (дата звернення: 25.02.2024).
20. Internal Displacement Monitoring Centre (IDMC) & Norwegian Refugee Council (NRC). 2023 Global Report on Internal Displacement. 2023. URL: https://www.internal-displacement.org/sites/default/files/2023-05/IDMC_GRID_2023_Global_Report_on_Internal_Displacement_HQ.pdf (дата звернення: 25.02.2024).
21. ACAPS Thematic Report — Return movement dynamics of IDPs and refugees, 07 July 2022. ACAPS (Switzerland). 2022. URL: https://www.acaps.org/sites/acaps/files/products/files/20220707_acaps_thematic_report_ukraine_return_movement_dynamics_1.pdf (дата звернення: 25.02.2024).
22. Лібанова Е. М. Вимушене переселення з Донбасу: масштаби та виклики для України. *Вісник НАН України*. 2014. № 12. С. 15—24. <http://doi.org/10.15407/visn2014.12.015>
23. Фещенко А. У яких містах найбільше переселенців: рейтинг (інфографіка). *Інформаційне агентство «Главком»*. 31.05.2023. URL: <https://glavcom.ua/country/society/u-jakikh-mistakh-najbilshe-pereselentsiv-rejtinh-931135.html> (дата звернення: 25.02.2024).
24. Davies A., Jacobsen K. Profiling urban IDPs. *Forced Migration Review*. 2010. Iss. 34. P. 13—15. URL: <https://www.fmreview.org/urban-displacement/davies-jacobsen> (дата звернення: 25.02.2024).
25. Salukvadze J., Sichinava D., Gogishvili, D. Socio-economic and Spatial Factors of Alienation and Segregation of Internally Displaced Persons in the Cities of Georgia. *Studia Regionalia*. 2014. 38. P. 45—60. URL: <https://journals.pan.pl/dlibra/publication/112927/edition/98187/content/socio-economicand-spatial-factors-of-alienation-and-segregation-of-internally-displaced-personsin-the-cities-of-georgia-salukvadze-joseph-sichinava-david-gogishvili-david?language=en> (дата звернення: 05.03.2024).
26. Gogishvili D. Urban Dimensions of Internal Displacement in Georgia: The Phenomenon and the Emerging Housing Policy. Gran Sasso Science Institute, CITIES Research Unit. 2015. <http://doi.org/10.2139/ssrn.2591291>
27. Gogishvili D., Harris-Brandts S. The social and spatial insularity of internally displaced persons: «neighbourhood effects» in Georgia's collective centres. *Caucasus Survey*. 2019. Vol. 7(2). P. 134—156. <https://doi.org/10.1080/23761199.2019.1617652>

28. Global Report on Internal Displacement. Alexandra Bilak, Director, IDMC. 2023. URL: <https://www.internal-displacement.org/global-report/grid2023/> (дата звернення: 25.02.2024).
29. International Organization for Migration (IOM). DTM Ukraine — Internal Displacement Report — General Population Survey Round 11 (25 November — 5 December 2022). IOM, Ukraine. Dec 13 2022. URL: <https://dtm.iom.int/reports/ukraine-internal-displacement-report-general-population-survey-round-11-25-november-5> (дата звернення: 25.02.2024).
30. International Organization for Migration (IOM). DTM Україна — Звіт про ситуацію з внутрішнім переміщенням — Загальне опитування населення. Раунд 13 (11 травня — 14 червня 2023 року). IOM, Ukraine. Jul 25 2023. URL: <https://dtm.iom.int/reports/ukraina-zvit-pro-situaciyu-z-vnutrishnim-peremischennyam-zagalne-opituvannya-naseleण्या> (дата звернення: 25.02.2024).
31. Міністерство соціальної політики України (Мінсоцполітики). Внутрішньо переміщені особи. URL: <https://www.msp.gov.ua/timeline/Vnutrishno-peremishcheni-osobi.html> (дата звернення: 25.02.2024).
32. Міністерство соціальної політики України (Мінсоцполітики). Соціальний захист-2022 у цифрах і фактах: Підтримка ВПО (04.01.2023 р.). URL: <https://www.msp.gov.ua/news/22495.html> (дата звернення: 25.02.2024).
33. Проскуренко Н. Інтеграція вимушених переселенців: європейський досвід і український контекст. *Європейська Правда*. 22.02.2023. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2023/02/22/7156509/> (дата звернення: 25.02.2024).
34. The Internal Displacement Monitoring Centre (IDMC). Global report on internal displacement. 2019. URL: <https://www.internal-displacement.org/global-report/grid2019/> (дата звернення: 25.02.2024).
35. Kuzemska L. What Works for IDPs? Mapping Good Practices on Internal Displacement Management in Europe and Central Asia Region. *Researching Internal Displacement. Working Paper #3*. Nov 2021. URL: <https://researchinginternaldisplacement.org/working-papers/what-works-for-idps-mapping-good-practices-on-internal-displacement-management-in-europe-and-central-asia-region/> (дата звернення: 25.02.2024).
36. Bruckner T. Decision-Making and Georgia's Perpetual Revolution: The Case of IDP Housing. *Caucasian Review of International Affairs*. 2009. Vol. 3(2). P. 172—180. URL: https://www.researchgate.net/publication/26622991_Decision-Making_and_Georgia's_Perpetual_Revolution_The_Case_of_IDP_Housing (дата звернення: 25.02.2024).
37. Tarkhan-Mouravi G. Assessment of IDP Livelihoods in Georgia: Facts and Policies. Tbilisi: Danish Refugee Council, United Nations High Commissioner for Refugees, European Union. 2009. URL: <https://www.unhcr.org/en-ie/4ad827b12.pdf> (дата звернення: 25.02.2024).
38. Kabachnik P., Mitchneck B., Regulska J. Return or Integration? Politicizing Displacement in Georgia. In: G. Nodia, C.H. Stefes (Eds). *Security, Democracy and Development in the Southern Caucasus and the Black Sea Region*. Vol. 14. P. 183—204. Bern: Peter Lang, 2015.
39. Kabachnik P., Mitchneck B., Mayorova O. V., Regulska J. The Multiple Geographies of Internal Displacement: The Case of Georgia. *Refugee Survey Quarterly*. 2014. Vol. 33(4). P. 1—30. <https://doi.org/10.1093/rsq/hdu012>
40. Gureyeva-Aliyeva Y., Huseynov T. «Can you be an IDP for twenty years?» A comparative field study on the protection needs and attitudes towards displacement among IDPs and host communities in Azerbaijan. Brookings Institution — London School of Economics Project on Internal Displacement, Baku. Dec 2011. URL: <https://www.brookings.edu/articles/can-you-be-an-idp-for-twenty-years-a-comparative-field-study-on-the-protection-needs-and-attitudes-towards-displacement-among-idps-and-host-communities-in-azerbaijan/> (дата звернення: 25.02.2024).

REFERENCES

1. Libanova, E. M., Pozniak, O. V., & Tsymbal, O. I. (2022). Scale and Consequences of Forced Migration of the Population of Ukraine as a Result of Armed Aggression of the Russian Federation. *Demography and Social Economy*, 2(48), 37—57. <https://doi.org/10.15407/dse2022.02.037> [in Ukrainian].
2. Cherenko, L. M., Poliakova, S. V., Shyshkin, V. S., Reut, A. H., Krykun, O. I., & Kohatko, Yu. L. et al. (2023). Quality of life of the Ukrainian population and the first consequences of the war. Kyiv: NAS of Ukraine, Ptoukha Institute for Demography and Social Studies of the NAS of Ukraine. <http://surl.li/gwtun> [in Ukrainian].
3. Sasse, G. (2020). War and displacement: The case of Ukraine. *Europe-Asia Studies*, 72(3), 347—353. <https://doi.org/10.1080/09668136.2020.1728087>
4. Singh, S., Sharma, S. P., Mills, E., Poudel, K. C., & Jimba, M. (2007). Conflict induced internal displacement in Nepal. *Medicine, Conflict and Survival*, 23(2), 103—110. <https://doi.org/10.1080/13623690701248088>
5. Holmes, J. S., & De Piñeres, S. A. G. (2011). Conflict-induced displacement and violence in Colombia. *Studies in Conflict & Terrorism*, 34(7), 572—586. <https://doi.org/10.1080/1057610X.2011.578552>
6. Collado, Z. C. (2023). Conflict-induced displacement: lesson for the humanitarian community from the experiences of hosted Maranao IDPs in Southern Philippines. *Journal of Social Distress and Homelessness*, 32(1), 76—84. <https://doi.org/10.1080/10530789.2021.1995936>
7. Adekola, P. O., Azuh, D. E., Amoo, E. O., Brownell, G., & Cirella, G. T. (2022). Economic Drivers of Voluntary Return among Conflict-Induced Internally Displaced Persons in Nigeria. *Sustainability*, 14(4): 2060. <https://doi.org/10.3390/su14042060>
8. Thalheimer, L., & Oh, W. S. (2023). An inventory tool to assess displacement data in the context of weather and climate-related events. *Climate Risk Management*, 40, 100509. <https://doi.org/10.1016/j.crm.2023.100509>
9. Oh, W. S., Muneeppeerakul, R., Rubenstein, D. I., & Levin, S. (2023). Emergent Network Patterns of Internal Displacement in Somalia Driven by Natural Disasters and Conflicts. *SSRN Scholarly Paper No. 4340566*. <http://doi.org/10.2139/ssrn.4340566>
10. Mykhnenko, V., Delahaye, E., & Mehdi, N. (2022). Understanding forced internal displacement in Ukraine: insights and lessons for today's crises. *Oxford Review of Economic Policy*, 38(3), 699—716. <https://doi.org/10.1093/oxrep/grac020>
11. Havryliuk, O. (2022). Spaces of internal displacement: Understanding the hidden urban geographies of armed conflict in Ukraine. *Moravian Geographical Reports*, 30(1), 2—21. <https://doi.org/10.2478/mgr-2022-0001>
12. Perelli-Harris, B., Zavisca, J., Levchuk, N., & Gerber, T. P. (2022). Internal displacement and subjective well-being: the case of Ukraine. Working Paper, ESRC Centre for Population Change. https://eprints.soton.ac.uk/455967/1/WP99_Internal_displacement_and_well_being_in_Ukraine_2_.pdf
13. Perelli-Harris, B., Zavisca, J., Levchuk, N., & Gerber, T. P. (2023). Internal Displacement and Subjective Well-Being: The Case of Ukraine in 2018. *Social Forces*, 102(3), 1157—1179. <https://doi.org/10.1093/sf/soad124>
14. Kurylo, I., Aksyonova, S., Dumanska, V., Korniychuk, O., Krimer, B., & Levchuk, N. et al. (2023). Population of Ukraine. Demographic situation during the first thirty years of independence. Kyiv: Naukova dumka. <https://doi.org/10.15407/978-966-00-1899-0> [in Ukrainian].
15. Khymenko, A. (2022). Social aspects of migration of Ukrainian youth in conditions of external threats. *SSRN 4293996*. <https://doi.org/10.2139/ssrn.4293996>

16. Khymynets, V., & Holovka, A. (2023). Principles of social and economic integration of internally displaced persons. *Strategic Panorama*, (2), 68—75. <https://doi.org/10.53679/2616-9460.2.2022.06> [in Ukrainian].
17. Voznyak, H., Mulska, O., Druhov, O., Patytska, K., & Tymechnko, I. (2023). Internal migration during the war in Ukraine: Recent challenges and problems. *Problems and Perspectives in Management*, 21(1), 312—325. [http://doi.org/10.21511/ppm.21\(1\).2023.27](http://doi.org/10.21511/ppm.21(1).2023.27)
18. Cardona-Fox, G. (2020). Internal Displacement in Europe and Central Asia: A Review of the Literature. *IDRP Working Paper No. 5*. <https://sas-space.sas.ac.uk/9360/>
19. United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR) (2023). UNHCR Global Trends 2022. <https://data.unhcr.org/en/documents/details/101302#:~:text=The%20UNHCR's%20annual%20Global%20Trends,was%20the%20biggest%20ever%20increase>
20. Internal Displacement Monitoring Centre (IDMC) & Norwegian Refugee Council (NRC) (2023). 2023 Global Report on Internal Displacement. https://www.internal-displacement.org/sites/default/files/2023-05/IDMC_GRID_2023_Global_Report_on_Internal_Displacement_HQ.pdf
21. ACAPS (July 2022). ACAPS Thematic Report — Return movement dynamics of IDPs and refugees. ACAPS (Switzerland). https://www.acaps.org/sites/acaps/files/products/files/20220707_acaps_thematic_report_ukraine_return_movement_dynamics_1.pdf
22. Libanova, E. M. (2014). Forced displacement from Donbas: scale and challenges for Ukraine. *Visn. Nac. Akad. Nauk Ukr.*, 12, 15—24. <https://doi.org/10.15407/visn2014.12.015> [in Ukrainian].
23. Feshchenko, A. (May 2023). Which cities have the most IDPs: ranking (infographic). *Glavkom information agency*. <https://glavcom.ua/country/society/u-jakikh-mistakh-najbilshepereselentsiv-rejtin-931135.html> [in Ukrainian].
24. Davies, A., & Jacobsen, K. (2010). Profiling urban IDPs. *Forced Migration Review*, 34, 13—15. <https://www.fmreview.org/urban-displacement/davies-jacobsen>
25. Salukvadze, J., Sichinava, D., & Gogishvili, D. (2014). Socio-economic and Spatial Factors of Alienation and Segregation of Internally Displaced Persons in the Cities of Georgia. *Studia Regionalia*, 38, 45—60. <https://journals.pan.pl/dlibra/publication/112927/edition/98187/content/socio-economicand-spatial-factors-of-alienation-and-segregation-of-internally-displaced-personsin-the-cities-of-georgia-salukvadze-joseph-sichinava-david-gogishvili-david?language=en>
26. Gogishvili, D. (2015). Urban Dimensions of Internal Displacement in Georgia: The Phenomenon and the Emerging Housing Policy. Gran Sasso Science Institute, CITIES Research Unit. <http://doi.org/10.2139/ssrn.2591291>
27. Gogishvili, D., & Harris-Brandts, S. (2019). The social and spatial insularity of internally displaced persons: “neighbourhood effects” in Georgia’s collective centres. *Caucasus Survey*, 7(2), 134—156. <https://doi.org/10.1080/23761199.2019.1617652>
28. 2023 Global Report on Internal Displacement. Alexandra Bilak, Director, IDMC. <https://www.internal-displacement.org/global-report/grid2023/>
29. International Organization for Migration (IOM), Dec 13 2022. DTM Ukraine — Internal Displacement Report — General Population Survey Round 11 (25 November — 5 December 2022). IOM, Ukraine. <https://dtm.iom.int/reports/ukraine-internal-displacement-report-general-population-survey-round-11-25-november-5>
30. International Organization for Migration (IOM), Jul 25 2023. DTM Ukraine — Internal Displacement Report — General Population Survey Round 13 (11 May — 14 June 2023). IOM, Ukraine. <https://dtm.iom.int/reports/ukraina-zvit-pro-situaciyu-z-vnutrishnim-peremischennyam-zagalne-opituvannya-naselennya> [in Ukrainian].
31. Ministry of Social Policy of Ukraine (MSP). Internally Displaced Persons. <https://www.msp.gov.ua/timeline/Vnutrishno-peremishcheni-osobi.html> [in Ukrainian].

32. Ministry of Social Policy of Ukraine (MSP). Social protection 2022 in figures and facts: Support for IDPs (04.01.2023). <https://www.msp.gov.ua/news/22495.html> [in Ukrainian].
33. Proskurenko, N. (February 22, 2023). Integration of forced migrants: European experience and Ukrainian context. *European Pravda*. <https://www.euointegration.com.ua/articles/2023/02/22/7156509/> [in Ukrainian].
34. The Internal Displacement Monitoring Centre (IDMC) (2019). Global report on internal displacement. <https://www.alnap.org/system/files/content/resource/files/main/2019-IDMC-GRID.pdf>
35. Kuzemska, L. (November 2021). What Works for IDPs? Mapping Good Practices on Internal Displacement Management in Europe and Central Asia Region. *Researching Internal Displacement. Working Paper #3*. <https://researchinginternaldisplacement.org/working-papers/what-works-for-idps-mapping-good-practices-on-internal-displacement-management-in-europe-and-central-asia-region/>
36. Bruckner, T. (2009). Decision-Making and Georgia's Perpetual Revolution: The Case of IDP Housing. *Caucasian Review of International Affairs*, 3(2), 172—180. <https://www.ciaonet.org/record/16589>
37. Tarkhan-Mouravi, G. (2009). Assessment of IDP Livelihoods in Georgia: Facts and Policies. Tbilisi: Danish Refugee Council, United Nations High Commissioner for Refugees, European Union. <https://www.unhcr.org/en-ie/4ad827b12.pdf>
38. Kabachnik, P., Mitchneck, B., & Regulska, J. (2015). Return or Integration? Politicizing Displacement in Georgia. In: G. Nodia & C.H. Stefes (Eds). *Security, Democracy and Development in the Southern Caucasus and the Black Sea Region*, 14, 183—204. Bern: Peter Lang.
39. Kabachnik, P., Mitchneck, B., Mayorova, O. V., & Regulska, J. (2014). The Multiple Geographies of Internal Displacement: The Case of Georgia. *Refugee Survey Quarterly*, 33(4), 1—30. <https://doi.org/10.1093/rsq/hdu012>
40. Gureyeva-Aliyeva, Y., & Huseynov, T. (December 2011). “Can you be an IDP for twenty years?” A comparative field study on the protection needs and attitudes towards displacement among IDPs and host communities in Azerbaijan. Brookings Institution - London School of Economics Project on Internal Displacement, Baku. http://mail.khazar.org/bitstream/20.500.12323/2269/1/12_idp_host_communities_azerbaijan.pdf

Стаття надійшла до редакції журналу 30.10.2023

Oleksii Havryliuk, PhD, Researcher
Institute for Demography and Life Quality Problems of the NAS of Ukraine
01032, Ukraine, Kyiv, Blvd Tarasa Shevchenka, 60
E-mail: oleksii.havryliuk.ukr@gmail.com
ORCID: 0000-0002-7567-0282
Scopus ID: 57225110721
Researcher ID: AAT-1050-2021

SOCIO-ECONOMIC CHALLENGES OF INTEGRATION AND SPATIAL DISTRIBUTION OF WAR-INDUCED INTERNALLY DISPLACED PERSONS

The full-scale Russian military aggression against Ukraine launched on February 24, 2022 has led to a massive flow of forced migrants, both external and internal, which is unprecedented and the most massive forced displacement in Europe since World War II. So far, there is a significant inequality of attention to the socio-economic needs of internally displaced persons (IDPs) and refugees, because most activities of international institutions and scien-

tific attention are devoted to the needs and study of refugees, while the needs of IDPs are often “ignored” or understudied in terms of disproportionate spatial distribution of IDPs, challenges of integration into host communities, problems of consolidation of IDPs and local population, etc. The analysis of the existing body of literature on Ukrainian IDPs showed that the study of their current socio-economic situation, problems with integration into host communities and features of spatial distribution is poorly represented for the period of a full-scale Russo-Ukrainian war against the background of a huge body of pre-2022 literature. Taking into account such an insignificant body of literature on post-2022 Ukrainian IDPs, the main tasks of this study are twofold: (1) to fill the gap and expand the spectrum of knowledge about the current socio-economic situation of Ukrainian IDPs and the key problems of their integration into host communities in the conditions of a full-scale Russo-Ukrainian war; (2) analyze positive and negative international practices of IDP integration and develop recommendations for Ukraine. This article is devoted to the analysis of trends and the identification of the main socio-economic challenges of the integration and spatial distribution of Ukrainian IDPs, as well as the development of proposals for using their migration potential for the resilient development of Ukraine and host communities. The novelty of the research lies in the highlighting of positive and negative international practices of IDP integration and, as a result, the necessity of forming long-term solutions regarding the urgent socio-economic needs of Ukrainian IDPs and their spatial placement is emphasized. The dataset of the study was formed on the basis of data from reports of various international organizations and data from official state statistics. To achieve the goal of the article, quantitative methods are used, in particular, descriptive statistics and ranking.

It was established that in the global context, Ukraine ranks third in the world by the number of IDPs, and their number is almost 6 million people (7 times more than before the full-scale Russian invasion), which definitely impacts the course of global migration processes. In the national context, it was found that the pattern of the spatial distribution of IDPs within the country indicates that most IDPs gravitate to the regions where the role of the regional centre is performed by one of the five metropolises of Ukraine (not including temporarily occupied Donetsk) — Kyiv, Kharkiv, Odesa, Dnipro and Lviv, which are powerful socio-economic centres and flagships of the country’s settlement system. It was found that the biggest challenges for the socioeconomic integration of IDPs into host communities are high unemployment, financial difficulties in meeting basic needs, housing problems, social stigmatization, as well as conflicts between IDPs and the population of host communities. The analysis showed that the current situation with Ukrainian IDPs requires from the government of Ukraine and the authorities of the host communities not short-term, but long-term solutions to the urgent problems of IDPs: in particular, social housing and proper housing conditions, social protection, avoiding shameful international practices of spatial placement of IDPs and much more.

Keywords: migration, forced migration, internally displaced persons (IDPs), conflict-induced IDPs, war-induced IDPs, Russo-Ukrainian war, Ukrainian IDPs, IDP integration.